

«ОКЕАН» АКАДЕМІКА ПЛАТОНА КОСТЮКА**Костюк П.Г. Над океаном времени. — К.: Наукова думка, рос. мовою, 2005. — 200 с.**

Кожне видання біографічного жанру, у якому домінують спогади і роздуми, має свої суттєві особливості, свій відтінок, свій неповторний колорит. Саме таким книгам притаманна спільна риса, що вирізняє їх серед книг іншого жанру, — це передусім сповідальність, довірливість, емоційна тональність, а також неприхована суб'єктивність.

І поміж собою біографічні твори та твори-спогади помітно відрізняються. Йдеться не про різноманіття поліграфічного виконання, не про зміст, часові межі, дійові особи чи відтворені події, а про індивідуальний стиль, який притаманний авторові і чи не найколеритніше проявляється саме в мемуарній літературі.

Звичайно, особливості творчої манери багато в чому зумовлені специфікою сфери діяльності, професійної належності, середовища і колективу, під впливом яких сформувалася особистість автора. Сповна це стосується представників науки, які присвятили своє життя тій діяльності, основу якої становлять знання, пошуки, експерименти, відкриття, новації, де постійно необхідно добувати й аналізувати факти, узагальнювати результати досліджень, де особливе місце займає творче покликання і постійні роздуми. «Vivere est

cogitare»*, — казав Цицерон. А відданий науці Гервей влучно довершив цю думку: «Vita sine litteris moes est»**

Можна сказати, що кожна нова книжка, яка доповнює мемуарну серію українських

* жити, означає мислити (лат.)

** життя без науки — смерть (лат.)

учених (за що слід віддати належне видавництву «Наукова думка»), для читачів із середовища наукової спільноти — це, без сумніву, помітна подія, особливо сьогодні, у наш неоднозначний, сповнений скепсису час. Такою подією став і вихід у світ мемуарної книги Платона Григоровича Костюка. Автор — біолог та медик, відомий далеко за межами своєї Вітчизни дослідник у галузі сучасної нейрофізіології, обдарований експериментатор, новації якого в загальній фізіології та біології знайшли широке визнання та повагу серед світової спільноти вчених.

На обкладинці, талановито виконаній художником М.А. Панасюком, де в біло-блакитних тонах вбачаються небо та хвилі буремного океану — символ невіддільної людині стихії та часу, — портрет самого автора. Здається, що він готується до спілкування із співрозмовником — майбутнім читачем цієї книги спогадів. Отже, перейдемо до її змісту.

Спогади і роздуми видатного дослідника охоплюють шляхи, етапи і віхи багаторічних наукових пошуків. Оригінальні праці вченого у сфері вивчення фізіології нервової клітини, нові уявлення про нейрон та закономірності його функціонування, сформовані на основі створеної ним мікроелектродної техніки, відкриття явища вибраної саморегуляції провідності мембрани соми нервової клітини, які заклали основу вчення про іонні канали як регулятори життєдіяльності, аналіз механізмів об'єднання нервових клітин у системи, що відповідають Павловській гіпотезі про «нейронні асоціації», які характеризують роботу мозку, інші його узагальнення біологічного та нейрофізіологічного значення справедливо оцінюють як яскраві надбання вітчизняної науки в літописі двадцятого століття. У ґрунтовній передмові до книги президент Національної академії наук України академік Борис Єв-

генович Патон, називаючи її автора видатним ученим сучасності, зазначив: «...Найбільш яскраво і плідно особистість П.Г. Костюка на науковій орбіті України розкрилася в якості директора академічного Інституту фізіології імені О.О. Богомольця, який перетворився під його керівництвом у визнаний центр нейронаук». І ще один красномовний штрих: «Зараз на Заході в різних лабораторіях більше тридцяти його учнів. Збереглися чудові творчі зв'язки між учителем та його послідовниками, і коли Платон Григорович перебуває на конференціях, наприклад у США, Великобританії, Німеччині або у Франції, незмінно збирається наукове земляцтво його вихованців, яке схоже на виїзні засідання вченої ради київського Інституту фізіології за участю великих європейських учених».

У вступному слові й у самих нарисах — живих розповідях Платона Григоровича — показано феномен вітчизняної школи нейрофізіології, відомої сьогодні в усьому світі. Основні напрями наукових досліджень цієї школи, керованої Платоном Григоровичем, — нейрофізіологія (синаптичні процеси в спинному мозку), молекулярна біологія і клітинна біофізика (структура і функція іонних каналів, мембранні рецептори). Саме українські вчені вперше в колишньому СРСР використали мікроелектродну техніку для дослідження структурно-функціональної організації нервових центрів, біофізичних та молекулярних механізмів збудження та гальмування в нервових клітинах. У своїй книзі Платон Григорович розповідає про ці напрями досліджень, аргументовано доносить до читача думку, що саме в Україні в Інституті фізіології ім. О.О. Богомольця було вперше розроблено методику внутріклітинного діалізу соми нервової клітини, яка була застосована для вивчення її мембранних та молекулярних механізмів. З хронології

наукової діяльності автора читач дізнається про цікаві факти та цифри: учений опублікував понад 650 наукових робіт, серед яких 18 монографій, отримав чотири державні премії, а також премії ім. І.П. Павлова, І.М. Сеченова, О.О. Богомольця, Луїджі Гальвані, золоту медаль ім. В.І. Вернадського НАН України.

Слід віддати належне й тим, хто брав участь у підготовці видання до друку. Особливо багато зробили для того, щоб ця змістовна і цікава книга побачила світ, кандидат медичних наук, член Національної спілки журналістів України Юрій Віленський і кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник Інституту фізіології імені О.О. Богомольця Алла Шевко.

Зрозуміло, що зміст книги Платона Григоровича не вичерпується його розповідями про багаторічну дослідницьку діяльність. Провідне місце у творі посідають роздуми вченого про роль та місію української фізіологічної науки у світовому прогресі нейронаук, про відкриття представників його наукової школи, повчальні розповіді про історію Інституту ім. О.О. Богомольця, посаду керівника якого він обіймає вже понад чотири десятки років. Немало сторінок присвячено особистим біографічним та мемуарним нотаткам, проникливим розповідям про батьків, учителів, друзів, колег, учнів. Достатньо перерахувати назви деяких розділів, щоб це проілюструвати: «Дитинство», «У роки війни», «Людмила, Леся, Оля», «Тяжіння дружби». Тут перед читачем автор постає вже не тільки як учений, але і як людина, що все життя віддано служить і науці, і своїй родині, і друзям, колегам, послідовникам.

Серед тих учених, кого Платон Григорович згадує з особливим теплом, — його найближчий однодумець академік Володимир Скок, який уже пішов із життя, залишивши помітний слід у літописі досягнень нейрофізіології і дослідницької діяльності рідного інституту. Їхня дружба і творча співпраця беруть відлік з 1955 року, коли вони обидва опинилися під опікою та керівництвом одного й того ж учителя — академіка Данила Семеновича Воронцова, який зіграв помітну роль у розвитку досягнень великих вітчизняних фізіологів Н.Є. Введенського та В.Ю. Чаговця і в становленні української школи електрофізіології, основною базою якої було визнано Інститут ім. О.О. Богомольця.

На науковій ниві, конкретніше спільному захопленню фізіологією, почалася багаторічна дружба автора і з Володимиром Веніаміновичем Фролькісом, якого, на жаль, теж немає вже серед нас. У них багато в чому збігалися погляди. Йдеться не тільки про науку, а й про політику, літературу, музику. Згадуючи ці зустрічі і розмови, Платон Григорович передав свої відчуття такими лаконічними і щирими словами: «... Яке ж це щастя — мати справжніх друзів».

Багато героїв книги, як і її автор, — неординарні учені, котрі заслужили визнання, довіру та велику шану своїх сучасників — біологів і медиків. Це надає виданню особливої цінності, адже нашому суспільству, особливо у нинішній неоднозначний і складний час, потрібні такі приклади відданості справі, які навчають і служать зразком для наслідування.

І. ТРАХТЕНБЕРГ,
член-кореспондент НАН України,
академік АМН України (Київ)